

פתח דבר:
על "הכנסת אורחים"
ארנה בן-נפתלי

פתח דבר: על "הכנסת אורחים"

ארנה בן-נפתלי*

"האדם דר פואטית"¹

מה היא "הכנסת אורחים" בכלל ומה טיבה של "הכנסת אורחים" כפורום עיוני ושיחי בכתב עת משפטי?

הכנסת אורחים עומדת על נכונותה של המארחת לפתוח לרווחה את שערי ביתה בפני האורח ולהסביר לו פנים. הברכה המקובלת: "אתם אורחי; הרגישו בבית; ביתי, ביתכם", משקפת את האתוס התרבותי בו משוקעת קבלת פניו הראויה של האורח. אך מי מאתנו באמת מרגיש בבית המארחת כאילו הוא בביתו שלו? ומי מאתנו, המארחות, אכן מוכנה שהאורח יהפוך את ביתה לביתו? האתוס מורכב מכללי משחק שהברכה המקובלת שותקת אותם אך הם לא פחות נוכחים בשל כך. חוקי האירוח מניחים יחסי כוח מסוימים המחייבים שמפתח הבית, וממילא השליטה על הנכנס בשעריו, ייוותרו בידי המארחת.² לולא כללים אלה, החשש שהמארחת תהפוך לאורחת של האורח שלה, וחמור מכך תהפוך מ-host ל-hostage, עלול לקעקע את עצם אפשרותה של הכנסת האורחים.³

הדיאלקטיקה המאפיינת את הכנסת האורחים חלה לא רק על בית המשפחה, אלא גם על ארגוני החברה האזרחית ועל המדינה. ממילא מערכת ההתניות המשתמעת והמפורשת המאפשרת את הכנסת האורחים, האחרים, ובה בעת מגבילה אותה, היא נושא שהדיון הפילוסופי, הפוליטי והמשפטי נדרש אליו מימי ערי המקלט התנ"כיות,⁴ עבור

* פרופסור-חברה. מופקדת הקתדרה לזכויות אדם ע"ש אמיל זולא, בית הספר למשפטים ע"ש חיים שטריקס, המסלול האקדמי המכללה למינהל.

1 במקור כתוב: "...doch dichterisch, whonet der Mensch...". בתרגום של זנדבנק לעברית נאמר "שירית שוכן האדם", ראו פרידריך הלדרלין **מבחר שירים** 128 (תרגום והוסיף הערות שמעון זנדבנק, 2005). השיר עצמו נטול כותרת, אך ההפניה אליו מצטטת ברגיל את שורתו הראשונה "בתכלת-חמודות". התרגום בציטוט הפתיחה מופיע אצל דרור פימנטל, במאמר (נטול כותרת אף הוא) שפורסם באתר בצלאל, ראו www.bezalel.secured.co.il/8/pimental.htm. תרגום זה מתיישב יפה בעיני עם התרגום לאנגלית, כפי שמופיע במאמרו של היידגר: Martin Heidegger, "....Poetically Man Dwells....", in POETRY, LANGUAGE AND THOUGHT 213 (Albert Hofstadler trans., 2001).

2 מיכל בן-נפתלי "הכנסת אורחים ופסיכואנליזה: תהיות ושאלות" (הרצאה בכנס עשור למכון תל-אביב לפסיכואנליזה בת זמננו, מרץ 2010), www.taicp.org.il. עומדת בהקשר זה על סיפורה של רות המואבייה שעל מנת שיפתחו בפניה שערי הבית היהודי צריכה הייתה לאמץ את דתה, שפתה, אומתה ומולדתה של נעמי.

3 ז'אק דרידה על הכנסת האורחים 100-103, 130 (דניאלה יואל מתרגמת, 2007). על הקרבה האטימולוגית בין hospitalité (הכנסת אורחים) לבין Hostilité (עוינות), וממילא על החשש שהאורח ידיר את המארח, עומד דרידה שעה שהוא תובע את הביטוי hostipitalité, כלומר, הכנסת אורחים המכירה מיניה וביה בפוטנציאל העוינות שהוא ממהותה. ראו, בן-נפתלי, לעיל ה"ש 2.

4 על ערי המקלט, ראו במדבר, לה: יא. עמנואל לוינס "ערי המקלט" מעבר לפסוק (אליזבט גולדוין מתרגמת, 2007); ז'אק דרידה **היה שלום: לעמנואל לוינס** (מיכל בן-נפתלי מתרגמת, 2009); על סיפורי הכנסת האורחים המקראיים, ראו בראשית יח 6-1 (אברהם); בראשית יט 3-1 (לוט); שופטים יט 5-10 (פילגש בגבעה).

לקאנט,⁵ לוינס⁶ ודרידה,⁷ ועד לסוגיות הריבונות, הגבולות, הפליטות וההגירה בעולמקומי⁸ שבו אנו דרים.

המורכבות של "הכנסת אורחים" מאפיינת גם את מוסדותיה השונים ואת שדות הידע של האקדמיה: עצם קיומו של בית אקדמי תלוי בתנועת אורחים, בין שהמדובר בסטודנטים ובין שהמדובר בדיסציפלינה הפותחת שעריה לתחומי ידע אחרים. באותה נשימה, ההזמנה שהעולם האקדמי שולח לאורחיו, אינה הזמנה לכל דכפין ולכל דצריך⁹ וממילא הוא שומר בידיו את השליטה על מי שיורשה להיכנס, ובה בעת נדרש לדיון מתמיד על אודות כללי ההרשאה שלו.

ה"משפט" ברשת: זכויות אדם" הוא כתב עת המתגורר בבית ספר למשפטים. בית הספר מארח את כתב העת וזה, בתורו, מארח במסגרת פורום 'הכנסת אורחים' טקסט מרכזי, ומזמין אותו להפוך מארח למארח של טקסטים אורחים שקושרים עמו שיחה (אינטר-טקסטואלית). שיחה זו היא גם בין-תחומית: הן הטקסט המארח והן הטקסטים האורחים עשויים להיות מכל תחומי הידע ומכל סוגות היצירה. לבסוף, כתב העת הוא מקוון וממילא מכוון להזמין את החברה הישראלית להתארח בשיחה ולהשתתף בה.¹⁰ הכנסת האורחים בחזקה כפולה ומכופלת זו משרטטת את מפת המשמעות של זכויות האדם ומיועדת לתרום לחשיבה עליהן ולשיחה על אודותיהן.

"זכויות אדם" הן סוגיה מרכזית בשיח המשפטי, אך ככל מושג משמעותי הן חרושות, זרועות, נובטות ונקצרות גם בשדות שיח אחרים. עקרון הפעולה של שיח דיסציפלינרי הוא ליבון בעייתיות של סוגיה במונחי השיח, ואלה ממילא מדירים מתוכם את מי שאינו מצוי בהם.

5 עמנואל לוינס. לעיל ה"ש 4; עמנואל לוינס **כוליות ואינסוף: מסה על החיצוניות** (אמה איילון מתרגמת, 2010).
6 עמנואל קאנט **השלום הנצחי** (יהודה יונוביץ' מתרגם, 1926) (האתיקה הקוסמופוליטית של קאנט אינה גורסת פתיחת שערים נטולת מגבלות, ומגבילה את זכות האחר לזכות ביקור בלבד).
7 דרידה, לעיל ה"ש 3. מושג "הכנסת האורחים" של דרידה, בקוטב המוחלט או הכלתי-אפשרי שלו, מטשטש את הפיגורות של "מארח" ו"אורח". האפשרות הזאת נתונה בעצם דו-המשמעות המקופלת במילה hôte בצרפתית, המורה על מארח ואורח גם יחד: שעה שרעיון הכנסת האורחים האפשרית שומר על קווי המתאר הנוהגים של הפיגורות האלה (כלומר על יחסי הכוח השוררים ביניהן), מבקש דרידה לחשוב גם על מחיקתם. במקרה הקיצון הזה, המארח הוא גם אורח; הכנסת האורחים שהוא מציע היא גם זו הניתנת לו כביכול היא עשויה לגאול אותו מהזרות שלו בביתו, או אדרבא, להטעים הטעמת-יתר זרות זו. אנחנו מצויים תמיד באפריה בין הכנסת האורחים האפשרית (הגאופוליטית) לבין הכנסת האורחים הכלתי-אפשרית. זו האחרונה, בתור קונסטרוקט אידיאלי או מחשבתי, חייבת להיכנס במשא ומתן עם המחסומים הפוליטיים הקונטינגנטיים שאנו מקימים כדי לאפשר לנו לשנות את הגדרתם ואולי אף להסירם.
8 ביטוי המשלב את העולמי עם המקומי. זה הוא התרגום לעברית שהוצע על ידי אורי רם למונח Glocalization שטבע רוברטסון, ראו Ronald Robertson, *Glocalization: Time-space and Homogeneity-Heterogeneity*, in GLOBAL MODERNITIES 25 (Mike Featherstone, Scott Lash & Roland Robertson eds., 1995).
9 אורי רם "בין הנשק והמשק: ישראל בעידן עולמקומי" **סוציולוגיה ישראלית** 99 (1999); אורי רם ואורן יפתחאל "אתנוקרטיה" ו"עולמקומיות": **גישות חדשות לחקר החברה והמרחב בישראל** (מרכז הנגב לפיתוח אזורי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1999).
10 האבחנה שההגדה עורכת בין כל מי שרעב (צורך פיזי באוכל) לכל מי שצריך (צורך נפשי בחברה) תוך מיסוסה בהכלת שני החסכים בהכנסת האורחים היא יפה, אך בה בעת גם היא מוגבלת – לסעודת סדר הפסח.
11 אנחנו מזמינים אתכם לכתוב לכתובת: emilezola.chair@colman.ac.il. אנו מבקשים ליצר שיחה, הממירה את talkback-ב talkwith. בה בעת אנו ערים לכך שייצור כזה נתקל מחד גיסא, בקושי הנובע מתרבות של תקינות פוליטית הפועלת למשטור עמדות, ומאידך גיסא, בקושי הנובע מתרבות המעודדת השתלחות אלימה בשם חופש ההבעה העצמית. מטעם זה, נעלה לאתר תגובות המכבדות את כללי הכנסת האורחים של אכסניה זו, כלומר כאלו שנועדו להפרות שיחה ולא להפריה.

עקרון הפעולה של שיחה הוא אחר. עניינו גמישותם של פערי המרחק והקרבה, המבדיל והמשותף בין המשוחחים.¹¹ שיחה שנקשרת בין משתתפיה באופן שמרחיב את מעגל האורחים ומקרר בין המשוחחים עשויה, במיטבה, להעשיר את הדיון השיחי בסוגיה, ואף לתרום ליצירת שיח חדש. זכויות אדם זקוקות ל"עבודת-קשר"¹² זו. פורום "הכנסת אורחים" של "המשפט" ברשת: זכויות אדם" מציע לה אכסניה.¹³

המחזה "יוליסס על בקבוקים" שכתב גלעד עברון הוא הטקסט שנענה להזמנת פורום "הכנסת האורחים" לשמש כטקסט המארח הראשון. ניתן לדבר, ואף דובר, על הזיקה בין השיח המשפטי לבין השיח האמנותי בכלל, וזו המתקיימת בין משפט לתאטרון בפרט,¹⁴ באופנים שונים, ובמיוחד אלה המצביעים על הדיאלקטיקה שבין האבסטרקטי והקונקרטי, הכלל והיחיד. אני מבקשת להתעכב קמעא על היבט אחר בדיאלקטיקה שביניהם, ולהתמקד באבחנה שבין המיקום והמקום, ואולי מוטב, יחסי האירוח של שני סוגי השיח.

הפילוסופיה הפוליטית של יוון הקלאסית הורישה לנו שתי מסורות בהקשר זה: המסורת האפלטונית שגרסה כי יש לגרש את המשוררים מהפוליס, את השיח הפואטי מן השיח הפוליטי, והמסורת האריסטוטלית שגרסה כי ניתן לגייס את האמנות לטובת הפוליס.¹⁵ שתי החלופות בעייתיות: אמן הנתפס כהפרעה ללוגוס ומודר מהחיים הפוליטיים עלול לפתח אדישות כלפיהם. האדישות, מצדה, גוררת הסרת אחריות; אמן הקונה את זכות המגורים בפוליס במחיר הכפפת הפואטי לפוליטי מאיין את אחרותו וממילא את טעם קיומו. לעולם לא יהא מיקומו מקומו. הואיל והמשחק בקוביות ה"אחריות", ה"אחרות" וה"חירות" משמעותי בכלל, ועל אחת כמה וכמה כשבזכויות אדם עסקין, הוא דורש חשיבה אחרת.

היידגר, למשל, חושב מחדש ואחרת את הזיקה מקום/מיקום כששורתו של הלדרלין, "האדם דר פואטית" (המצוטטת בראש הרשימה) משמשת לו מסלול המראה. במאמרו זה היידגר מנסח את הזיקה בין הפוליטי לפואטי דרך הזיקה בין מיקום למקום.¹⁶ המיקום, אומר היידגר, יכול להיקנות באמצעות הכוח, כוח פוליטי, צבאי או כלכלי. אך את המקום אדם אינו קונה בכוח, המקום נקנה בלשון. תפיסת הפואטי כתנאי האפשרות לפוליטי מציעה כללי משחק אחרים ב'חירות', ב'אחרות' ובאחריות'. כדי שהפוליס תהיה מקום ולא רק מיקום, היא חייבת להתכונן על יסוד פואטי.

זו היא גם התובנה העולה משירו של דוד אבידן, "הפוליטיקה של הלשון".¹⁷ "אין לנו כסף, אין לנו כוח, אין לנו שלטון", כותב אבידן; המשוררים ויתרו על השררה הכופה את

11 על אבחנה יפה זו ראו זלי גורביץ שיחה 14 (2011).
12 שם.

13 "המשפט" ברשת: זכויות אדם" מכיל, בשלב זה, שני פורומים: פורום "הכנסת אורחים" ופורום "מבזקי הארות פסיקה".
לפורום זה ראו, www.colman.ac.il/research/research_institute/katedra_HumanRights/law_Network/Pages/default.aspx.

14 ראו, למשל, מאמרו עשיר התובנות של צבי טריגר "המשפט והתיאטרון בגשרים בין מדעי הרוח למדעי החברה – מאמר בארבע מערכות" **דין ודברים** ג 63 (2007).

15 אפלטון **פוליטיאה** ג פרק י' (יוסף ליבס מותרגם 2003); אריסטו **פואטיקה** (יואב רינון מותרגם, 2003).

16 היידגר, לעיל ה"ש 1, 229-213.

17 דוד אבידן "הפוליטיקה של הלשון" **ספר האפשרויות, שירים וכו'** 26 (1985).

רצונם של בעליה על אחרים. אך הוויתור אינו בעלמא, הוא לטובת יכולת אחרת. וכך הוא כותב:

”אנחנו קובעים איך ידברו בעוד עשר, עשרים, מאה, מאתיים/ עשרת אלפים שנה/ אנחנו קובעים את מנגנוני ההבנה שלך, מכוננים את מנגנוני הקלט והפלט/ אין לנו כסף, אין לנו כוח, אין לנו שלטון/ על כל אלה ויתרנו לטובת היותנו/ הפוסקים הראשונים והאחרונים בתחום הפוליטיקה של הלשון/ אנחנו קובעים את הלשון ואת הפוליטיקה של הלשון/ אנחנו קובעים את הלשון כפוליטיקה את הפוליטיקה כלשון/ [...] אנחנו הפוליטיקאים של הלשון/ כי אנחנו יודעים שלשון זה פוליטיקה ופוליטיקה זה לשון -/ ושיחד עם זאת הלשון מעוגנת מחוץ לכל תחומי הפוליטיקה/ ומחוץ לכל תחומי הלשון/ בתחום הלשון החוץ-לשונית והפוליטיקה החוץ-פוליטית”

התובנה הפואטית אינה מודרת מן התבונה הפוליטית אך גם אינה כפופה לה. אדרבא, היא תנאי האפשרות שלה. הפואטי כותב את המקום של הפוליטי, שאלמלא כן לא היה לו מקום אלא מיקום בלבד.¹⁸ זו הכנסת האורחים הדרידיאנית, שבה המארח הפואטי הופך את האורח הפוליטי למארחו.

זו גם התובנה באשר למרחב המשתרע – או הנחסם – בין החרב לבין העט, בין הכוח לבין הרוח, בין המשפט לבין המוסר והמצפון שמציע המחזה המארח, ”יוליסס על בקבוקים”.

”יוליסס”, הוא השם שבו בכיר השב”כ, סיינפלד,¹⁹ מכנה את האדם שהוא הביא למעצרו המנהלי, ובסופו של המחזה, למותו. יוליסס, המכונה כך על שום האודיסאה שלו, עצור משום שהוא ניסה לפרוץ את הסגר על עזה: הוא אינו מבקש להביא לעזתים נשק או כסף; אפילו לא כוסברה.²⁰ הוא מפליג לעבר עזה ברפסודה הצפה על בקבוקי מים והעמוסה בספרות רוסית, אותה הוא מבקש ללמד שם. זו, מאמין יוליסס באמונה תמימה, בהבדל מספרות צרפתית (“הצרפתית רוקדת. הם צריכים מרחב שאין בצרפתית”) או מספרות אמריקנית (“האמריקאים יותר מידי עסוקים בעצמם”), היא הספרות המתאימה לעזתים (“העזתים מתים ללמוד אותה, זו רוח שממריאה יותר גבוה מהעפיפונים שלהם על החוף...”).²¹ יוליסס יזהר כי אם ינסה שוב לפרוץ את המחסום הוא יומת. יוליסס ינסה זאת, הפעם ממעוף הדאון, ויחוסל.

מערכת השלטון אינה רוצה במותו של יוליסס: מערכת המשפט הייתה מוכנה לשחררו לו היה נמצא בלתי-כשיר לעמוד לדין, אך להוותה היא מוצאת שהוא בעל “יכולת

18 אני חבה את החיבור בין הקריאה ההידגריאנית בהלדרלין לבין שירו של אביזן לפימנטל, לעיל ה”ש 1.
19 השמות שעברון בחר לגיבורי המחזה הם נושא למסה נפרדת. כמדומני ש”סיינפלד” בכיר השב”כ, הוא שם המתכתב עם “סיינפלד” כותב הסדרה הנושאת שם זה, הסדרה המסעירה והחדשנית על הלא כלום.

20 על משטר הקלוריות שישראל הטילה על תושבי עזה, ראו “מסמך הקווים האדומים”: משרד הביטחון צריכת מזון בעזה – קווים אדומים (2008).

21 גלעד עברון יוליסס על בקבוקים תמונה שנייה (2011).

להבחין בין טוב לרע.²² המערכת הביטחונית מוכנה לשחרר אותו תמורת התחייבותו שלא לנסות לפרוץ שוב את הסגה הוא אינו מתחייב, משוחרר, ינסה, וימות. גם מזווית הראיה של המערכת, יוליסס חי ומת חופשי: הוא הרי בחר לסרב להצעתה; הוא בחר למות; הוא לא הותיר לה ברירה. הוא יצא מגדרה, חרג ממקומו וממילא הפר את מנעד כללי האירוח שהיא מנתיבה לאזרחיה, לנתיניה ולאלה שנותרים מעבר לגדרותיה.

המאבק של יוליסס הוא על הנפש, על הרוח. היגיון המדינה, הלוגוס שלה, שם "תג מחיר" על שחרורו: או שיתויג כמי שמעורער בנפשו, או שימכור את נשמתו או שתיפח רוחו. המעורער בנפשו אינו יכול לערער על היגיון המדינה או על רוח חוקיה ונפש שופטיה, וקל וחומר שמצב הצבירה של מי שמכר את נפשו ומי שנפשו הושבה לבוראו אינו מאפשר להם לעשות כן. באופן זה המדינה יכולה להמשיך ולשלט בגופם ובנפשם של אזרחיה ונתיניה ללא ערעור. אך רוחו של מי היא רוח חולה? רוחו של יוליסס היודע, כפי שמודה גם המדינה, להבחין בין טוב לרע או שמא זו אוושת הרוח הרעה של הפוליטי המסרב לארח את הפואטי, מסרב להרהר בערעור על תפיסתו הוא את הטוב ואת הרע?²³

בגיליון ההשקה, "יוליסס על בקבוקים" מארח חמישה טקסטים הקושרים עמו שיחה אינטר-טקסטואלית ובין-תחומית.

השאלה שמעסיקה את המשפטן, פרופ' מנחם (מני) מאוטנר, היא מדוע לא לאפשר לאנשי עזה לקרוא ספרות רוסית. בקריאתו של מאוטנר, התשובה היא הרצון לפגוע ביכולתו של האויב העזתי ליצור משמעות לחייו: המשט של יוליסס נועד להסיט את תשומת הלב מהקו האדום של הקיום הפיזי אל הקו האדום של המשמעות, של קיום רוח האדם, ולהזהיר מפני חצייתו. שלילת משמעות מאדם משמעותה דה-הומניזציה שלו. זו, בתורה, עלולה להוביל לדה-הומניזציה של שולל המשמעות עצמו, וממילא "לגרומ לננו להגיע למקומות קיצוניים במיוחד".²⁴

הסופרת דבורה זילברשטיין מניחה שתנאי האפשרות לאתיקה הוא החירות. הבנת המחזה דרך "הנחת היסוד למטאפיזיקה של המידות" של קאנט רואה במשט של יוליסס את האודיסאה של רוח החירות. "הרי די במשב רוח נכון אחד", היא כותבת, "כדי להתמיר את התודעה צרובת הפחד בתודעת החירות של האדם האוטונומי. זאת יודע סיינפלד מעומק פחדיו וזאת יודע יוליסס מעומק חירותו".²⁵ בקריאה זו, השאלה שהמחזה

22 ש.ם.

23 ההקבלה בין המאבק של יוליסס למאבקם של סרבני המצפון מתבקשת מאליה. כך כותב אלון עידן על סרבן המצפון נתן בלנק, היושב למעלה מ-150 ימים בכלא: "ההבחנה בין סרבנות מצפונית לסרבנות פוליטית, תפקידו לשמר את הכוח של המדינה ביחס לאזרחים. המדינה מעוניינת לשלט בהגדרות המוסר של אזרחיה – בימצפון שלהם – כדי שיתאפשר לה לממש בין היתר החלטות לא מוסריות. כיבוש הוא דוגמה פשוטה לעוול מוסרי [...] סירוב להיות חלק מהכוח שמממש עוול (צה"ל). אלא שהמדינה, ובעיקר צה"ל כשלוחה הגסה ביותר שלה, אינה יכולה לקבל את ההנחה שהתנגדות לכיבוש היא 'סרבנות מצפונית', כי במקרה כזה היא תודה בהיותה מדינה 'לא מצפונית'. כלומר, לא מוסרית. מה שהמדינה באמת היתה רוצה לעשות עם נתן בלנק זה לשחרר אותו על רקע נפשי [...] (ינו, עוד משוגע) אלא שבלנק מכריז שוב ושוב שהוא 'לא הולך לעשות הצגות ואין טעם שאבקש פטור על רקע נפשי, כי אני יודע שהנפש שלי בסדר גמור'. ראו אלון עידן 'החייל האמיץ בלנק' **מוסף הארץ** 5.7.2013, 9.

24 מנחם מאוטנר "יוליסס על בקבוקים: נורמליות ומשמעות במלחמה" **המשפט** **ברשת: זכויות אדם** א 47 (2013).

25 דבורה זילברשטיין "קול דמעה דקה" **המשפט** **ברשת: זכויות אדם** א 65 (2013).

מציב היא האם אפשר, דרך הציווי המוחלט הקנטיאני, לנסח את ההבדל בין הספרא לבין הסייפא ובין חוק השבות לבין חירות השיבה-הביתה.

השאלה אליה נדרש העיתונאי ובמאי הקולנוע יותם פלדמן היא כיצד נשבר במציאות המצור על עזה? תחקיר שערך ב-2011, ושכלל ראיונות עם פעילי ה”מאבי מרמרה”, העלה שכנראה איש אינו יודע את התשובה, ושאי-הידיעה נובעת מחריגותו של האירוע עצמו. פלדמן רואה בניסיונו של יוליסס לפרוץ את המצור ”טרופ, פרוע, בלתי-אפשרי, מעשה קרמאזובי של תשוקה ללא דעת”²⁶ והנה זה פלא, במציאות, ”המעשה הקרמאזובי”, החריג והפרוע שעשו פעילי ה”מאבי מרמרה” ברגע של ”אנושיות טהורה” ניצח, ומערכת המצור הישראלית, על פיתוליה המשפטיים והמוסריים, קרסה.

בדומה למאוטנה, שאלת המשמעות מעסיקה גם את עורך הדין מיכאל ספרד, אך הוא נדרש לה מכיוון הפילוסופיה האקסיסטנציאליסטית של אלבר קאמי. מה הוא האבסורד? שואל ספרד, ומי הוא המופרך? ההזוי? האם זה יוליסס המבקש להביא לעזה של החמאס ושל הג'יהאד את טולסטוי, בולגקוב ודוסטויבסקי או ההיגיון הצבאי שאוסר עליו לעשות זאת? משטר דיכוי שיצר ”סטיית-היגיון”²⁷ הנתפסת כטבעית?

מה בין כפרה לחרטה? בין חשבון לחשבון נפש? שואלת הפסיכואנליטיקאית, המשוררת וחוקרת הספרות, דנה אמיר. דרך שימוש במושגי התאוריה הפסיכואנליטית של מלאני קליין מציעה אמיר הבחנה בין האקט המאגי של הכפרה, המבוסס על מחיקת העוול והכחשתו – לבין העמדה ההומנית של החרטה, המבוססת על האחריות שהפוגע נוטל ביחס למעשיו שלו ולהשלכותיהם על האחר. מזווית זו, התהליך שעוברות הדמויות השונות במחזה מדגים את התנועה בין פיצול לאינטגרציה ובין כפרה לתיקון. על פניו מוביל אותנו אפוא המחזה הזה אל לב האבסורדיות של סיטואציית הכיבוש, האוחזת משני צדיה בני-ערובה אינספור, בגוף ובנפש. אבל הרבה מעבר לכך – הוא מוביל אותנו בתנועה המורכבת שהוא מאפשר בין אינספור הרגיסטרים של הספקטרום האנושי, את כל הדרך מן האדם אל מותר האדם. מן החשבון אל חשבון הנפש, מן הציווי האלים ”בְּרוּמָא הִיָּה רֻמָאִי” אל הפסוק המופלא ממסכת אבות – ”בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אָנָשִׁים, הַשֶּׁתְּדֵל לְהִיּוֹת אִישׁ”²⁸.

השיחה הזו בין הטקסט המארח לטקסטים האורחים היא שיחה נמשכת, פתוחה, רבת רבדים וקולות. היא מבקשת מכולנו שנאזין לה ושנשתתף בה, שהרי שיחה שרדיוס מעגל המשתתפים בה הולך ומתארך וגם ממשיך ומתרחש עשויה, במיטבה, ליצור שיח חדש, שיח שאינו מסתפק במיקום, שיח שיוצר מקום.

26 יותם פלדמן ”איך נשבר המצור?” ”המשפט” ברשת: זכויות אדם א 75 (2013).

27 מיכאל ספרד ”יוליסס וסיזיפוס” ”המשפט” ברשת: זכויות אדם א 83 (2013).

28 דנה אמיר ”מן האדם אל מותר האדם. מן החשבון אל חשבון הנפש: עיון פסיכואנליטי במחזה 'יוליסס על בקבוקים' ”המשפט” ברשת: זכויות אדם א 91 (2013).